

Nazaj h koreninam

130 let od prvega prvomajskega praznovanja

1890 - 2020

Zveza
svobodnih
sindikatov Slovenije

Prvomajska čestitka

V teh pomladnih dneh polnih besed o solidarnosti, socialni pravičnosti in vrednotah, ki so vedno opredeljevale pomen dela in delavstva, je pred nami praznik dela. Letošnji je še toliko bolj pomemben, saj z njim obeležujemo 130-letnico praznovanja praznika dela. V Sloveniji praznik dela praznujemo dva dni, 1. in tudi 2. maja, ki je prav po zaslugi Zveze svobodnih sindikatov Slovenije ostal dela prost dan. Delavski praznik obeležujemo v spomin na vse pretekle in kot navdih za vse prihodnje delavske boje.

Vsi smo delavke in delavci, ne glede na to kakšno delo opravljamo, kje ga opravljamo in v kakšni obliki dela delamo. Vsi si zaslužimo delavske pravice, dostojno plačilo in delo, prvega ter drugega maja pa praznovanje delavskega praznika. Tudi v današnjih zapletenih in izzivov polnih časih.

Naj bo torej praznik dela praznik vseh nas, delavk in delavcev, članic in članov sindikatov. Spomnimo se, kako veliko lahko spremenimo, ko – solidarni, povezani in odločni – stopimo skupaj. Samo tako bodo tudi naše ideje in zahteve, podobno kot pred stotridesetimi leti, pomembno spremenile svet.

Hvala vsem, ki stopate in se borite skupaj z nami. Živel praznik dela, živel 1. in 2. maj!

Lidija Jerkič, predsednica ZSSS

**Odgovorno
gradimo
prihodnost.**

praznujemo od 1890 do 2020
130 let

Živela 1. in 2. maj!

www.zsss.si

sindikatzsss

Zveza
svobodnih
sindikatov Slovenije

Odgovorno gradimo prihodnost

V času krize, ki ne bo ostala zgolj zdravstvena, temveč bo zajela tudi druga področja, se velja ob prvem maju vrniti h koreninam in k prvemu praznovanju, ki so ga zaznamovale politične zahteve po uvedbi osemurnega delovnika, prepovedi dela otrok ipd. Tako kot pogosto velja danes so bile te zahteve tudi takrat za kapitalsko stran povsem nesprejemljive; zatrjevali so, da bodo škodovala delavstvu. Zgodovina prvomajskega praznovanja nas uči, da moramo tudi ob sedanji krizi misliti onkraj ustaljenih okvirov in iskati alternative tudi v idejah, ki so videti utopične in neizvedljive ter (sprva) ne bodo po volji oblastnikom in kapitalu. Ne samo preteklost, tudi sedanja kriza pa kaže, da se je za svoje pravice veliko lažje boriti znotraj organiziranih sindikatov.

Zato je na mestu tudi povabilo, da se, v kolikor še niste člani nobenega izmed sindikatov, pridružite h kakšnemu od tistih sindikatov, ki delujejo v okviru ZSSS, da bomo lahko skupaj odgovorno gradili prihodnost.

Nazaj h koreninam

Letošnji prvi maj zaznamuje posebna obletnica. Mineva namreč že 130 let od prvega praznovanja tega praznika. Prvi maj je mednarodni praznik dela postal leta 1889, ko ga je Druga internacionala pod vodstvom Friedricha Engelsa ob stoti obletnici velike francoske revolucije določila za praznik spomina na ubite delavce v ameriškem Čikagu.

Od takrat so na ta dan delavke in delavci v vseh državah in vseh mestih hkrati sporočali oblastem zahtevo po osemurnem delovniku in po izpolnitvi vseh drugih določb mednarodnega kongresa v Parizu. Naslednje leto, leta 1890, so bile v večini industrijskih središč tako v Ameriki kot v Evropi organizirane delavske demonstracije. Glas o boju delavcev za svoje pravice prek praznovanja prvega maja je, kljub temu da pretok informacij takrat še zdaleč ni bil tako hiter kot v današnjem času, že zelo zgodaj prispel tudi v naše kraje. Že prvo leto smo Slovenci v Ljubljani, Mariboru, Celju, Trstu, Beljaku in Celovcu s praznovanjem prvega maja prehiteli tudi nekatere industrijsko bolj razvite države. Takrat so oblasti delavke in delavce zaradi boja za svoje pravice krvavo zatirale. Mnogi so v tem boju izgubili življenje.

Tudi v Sloveniji ni šlo brez nasilnega zatiranja in celo prepovedi praznika. Ta je dobil veljavo, ki si jo je zaslužil, šele po drugi svetovni vojni v socialistični Jugoslaviji. Po osamosvojitvi Slovenije pa je prvi maj ob izboljševanju materialnega položaja za večino ljudi v ozadje potiskal njegovo politično noto in v ospredje postavil druženje. Zgodovinski pomen praznika je tako ostajal v ozadju.

Ob častitljivi obletnici prvomajskega praznika ter v negotovih okoliščinah in ob velikih izzivih, ki jih prinaša sedanja koronakriza,

se velja vrniti h koreninam in se povprašati, kakšen svet si želimo v prihodnje. Kakšne naj bodo ideje, ki bodo oblikovale prihodnost? Ponekod po svetu so čez noč postale aktualne zahteve, ki so se še pred mesecem zdele utopične in radikalne. Delo od doma, plačane bolniške ipd. so postale nujnost. Po svetu spremljamo prizore nameščanja brezdomcev v hotele, ponekod, kot npr. v Španiji, razmišljajo o uvedbi univerzalnega temeljnega dohodka, govori se o skrajševanju delovnega časa, nacionalizaciji podjetij ipd. Po desetletjih privatizacije so politiki začeli čez noč opozarjati na nevarnosti prenašanja vsega v zasebne roke. Lastništvo nad ključno infrastrukturo, od (tovornih) letal do proizvodnje medicinske in zaščitne opreme, kot so maske, je čez noč postalo izjemno pomembno. Kapitalizem pa se je zaustavil. Logiko dobičkov je zamenjal interes za preprečevanje okužb in številnih smrtnih žrtev. V tem času je tako kot pred 130 leti na mestu razmislek o delavskih zahtevah, ki bodo oblikovale prihodnji čas. Tudi zgodovina prvega maja nas uči, da je v času kriz in negotovosti toliko bolj pomembno, da tudi organizirano delavstvo izrazi svoje zahteve, četudi so te v danem trenutku videti še tako utopične. Zgodovina prvega maja nas uči, da jih je z vztrajnim, močnim in organiziranim delavstvom mogoče doseči.

Prvo praznovanje

S prvim praznovanjem delavskega praznika smo na Slovenskem prehiteli delavstvo celo v nekaterih industrijsko bolj razvitih delih sveta. Priprave na praznovanje so v Ljubljani potekale več mesecev. Začele so se že 3. novembra 1889 na proslavi ob dvajsetletnici delavskega društva v gostilni Pod lipo v Židovski ulici. Nato so 7. aprila delavci o pripravah in sklepih odločali tudi na shodu v hotelu Evropa. Na praznik pa so se pripravljale tudi avstro-ogrske oblasti. Poziv k praznovanju delavskega praznika je namreč sprožil preplah. Pred praznikom so aprila 1890 pri deželnem predsedniku potekala posvetovanja oblastnikov, vojske, policije in orožarjev. V rudarskih revirjih so še posebej okrepili nadzor žandarji. Tudi drugod so bili v pripravljenosti. Oblasti so se za pomoč pri vzdrževanju reda ponujali celo gasilci in dimnikarji.

Zaplenjeni časopis

Tudi časopis Slovenec takrat ni bil navdušen nad delavskim organiziranjem in praznovanjem prvega maja. Na prvi strani so 26. aprila 1890 zapisali: »Bliža se 1. maj, druga leta z veseljem, letos s strahom pričakovan. Ali je ta strah opravičen? Gotovo. Kdor ima oči, da gleda in ušesa, da posluša, ta je že spoznal, da imajo delavci res zadosti moči in zadosti dobre organizacije, da vso Evropo naenkrat iznenadijo ...« Kljub nenaklonjenosti pa so se zavedali, kje se skriva izvor delavskega nezadovoljstva. Ljudi so tako pozvali, naj od vlade zahtevajo, da začne reševati socialna vprašanja in jih tako reši pred nevarnostjo delavske vstaje. Zaradi teh besed je bila naklada te izdaje Slovenca celo zaplenjena.

V Slovenskem narodu so 3. maja 1890 o prvem prvomajskem praznovanju zapisali: »Preplašenost je bila velika in, kdor je v sredo gledal, kako je vse hitelo obešati žaluzije, kako so ljudje prirejali revolverje in basali puške, kako so celo v krčme prihajali s šestimi streli

v žepu, v rokah pa z gorjačami, podobnimi kraljeviča Marka slavnemu buzdovanu, kako so ob sedmej uri zvečer že vsa šetališča bila prazna in kako si je vse skoro bledih lic na uho šepetalo 'Kaj pa jutri?' - mislil si je pač: Kako bi neki bilo, ko bi se v istini kaj resnega pričelo?»

Množična udeležba

Kljub takšnemu dramatičnemu protidelavskemu poročanju medijev, ki nekoliko spominja tudi na današnji čas, je delavski praznik minil mirno. V Ljubljani so potekale delavske manifestacije. Dopoldne se je kakih tisoč delavcev zbralo na Rožniku, od tam pa so v skupinah odšli proti kavarni Evropa, kjer se jih je zbralo okrog petsto. V kavarni so zvečer priredili tudi ples. Med prisotnimi na zborovanju so bile po podatkih iz policijskega poročila tudi tri ženske. Na zborovanjih so delavci pritrjevali znani resoluciji pariškega delavskega shoda, ki je poudarjala zahtevo delavcev po osemurnem delovniku, omejitev dela žensk in otrok in prepoved nočnega dela.

Ponekod v Ljubljani so delavci dobili prost dan, drugod so se udeležili zborovanja, čeprav jim je bilo zagroženo, da bodo odpuščeni. Na to nevarnost jih je opozarjal tudi članek v Slovincu, kjer so zapisali: »Z ustavljanjem dela za jeden dan brez napovedbe dajejo delavci delodajalcem orožje zoper sebe. Kaj, ko bi delodajalci sklenili, takoj po delavskem prazniku tudi za se slaviti praznik, in ne samo jeden dan, temveč celi teden, ali pa ko bi povsem zatvorili tovarne? Kdo more prisiliti delodajalca, da sprejme zopet delavca v delo, ki je ostavil delavnico ali tovarno brez tehtnega vzroka? Kdo ga more prisiliti? ...« Članek je opozarjal pred spremembami, ki bi naposled škodovala tudi delavcem samim. »Tukajšnji tovarnar Tschinkel je naznanil delavcem, da jim ne dovoli delavskega praznika dne 1. maja, pač pa da vsakemu delavcu za ta dan dvojno plačo. Nobeden delavec ni šel v Šiško pit, ne v hotel Evropo plesat. Posnemanja vredno.« V Slovincu so se tako odkrito postavili na stran kapitala in proti delavcem glede prvomajskega praznovanja, čeprav so podprli njihovo zahtevo po osemurnem

delovniku. Kot so zapisali, morajo ljudje praznovati od cesarja in Boga zapovedane praznike, ne pa delavskih praznikov. Te so sicer ponovili tudi prihodnje leto, ko se je shod v manjšem številu kot prvo leto odvijal 3. maja, na prvomajsko nedeljo.

Nenaklonjenost medijev

V medijih so ljudje v začetnih letih praznovanj lahko brali obsojajoče zapise o prvomajskih praznovanjih. Prav zato je za mnoge delavski praznik ostajal dan, ko so se delavci raje kot na delo odpravili v pivnice in se tam vdajali svojim razvadam, namesto da bi služili denar. 2. maja 1905 je tako klerikalni Slovenec zapisal: »Povodom 1. maja so imeli soc. demokratje shod v kazini. Navzočih je bilo kakih 300 ljudi. Poročala sta Etb. Kristan in K. Linhart, ki sta posebno zabavljala klerikalcem. Več priobčimo. Popoldne so priredili soc. demokratje dve veselici: na vrtu pri novem svetu in pri Kozlerju, zvečer pa v puntingamski pivnici. Druge nesreče ni bilo. Danes imajo vsi skupaj mačka.« Eden izmed voditeljev Jugoslovanske socialdemokratske stranke (ki je bila v Ljubljani ustanovljena leta 1986) in pogosti govornik na prvomajskih proslavah, Etb. Kristan, je na tovrstne očitke delavstvu premeteno odgovarjal, da so »delavci telesni in duševni sužnji, ki so svojim delodajalcem prislužili milijone, sami pa imajo samo zaničevanje drugih ljudi«. Prav zato je zagovarjal uvedbo krajšega delovnega časa (v tistih časih je bil pri nas delovni čas pogosto daljši od desetih ur, delalo se je tudi ob sobotah), ki bo omogočal, da bodo delavci imeli dovolj časa za izobraževanje in ne bodo več »zabiti, surovi in neotesani«, kot so jim očitali v časniku Slovenec.

Praznovanje in delavske zahteve na Slovenskem skozi čas

Poleg krajšega, osemurnega delovnika so delavske zahteve v začetku 20. stoletja sestavljale tudi zahteve po splošni volilni pravici in zavarovanju delavcev. Konec drugega desetletja pa so ob prvi svetovni vojni zaznamovale zahteve po miru. Leta 1917 se je štiri dni pred 1. majem na zborovanju za mir v Ljubljani na velikem vrtu Švicarije po poročanju časnikov zbralo kar 3000 ljudi. Z razpadom avstro-ogrske monarhije in poznejšim nastankom kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je vlada sprejela nekatere ukrepe za izboljšanje položaja delavstva. 30. decembra 1918 je bil tako sprejet zakon o osemurnem delovniku, ki je veljal za tovarne v vseh državnih, občinskih in zasebnih podjetjih. Dva meseca pozneje je bila uredba razširjena tudi na zaposlene v rudnikih in marca še na železnice. 12. septembra 1919 pa so izdali še uredbo o delovnem času v industrijskih, trgovinskih in prometnih podjetjih, ki je veljala za vso državo. Določili so, da se sme delo podaljšati le v izjemnih okoliščinah in nikoli ne za več kot 10 ur na dan. S tem so delavci dosegli upoštevanje zahtev, za katere so se borili več desetletij. V praksi pa pozneje kljub temu še ni prišlo do njihove popolne realizacije.

Organizirano delavstvo v ilegali

Decembra 1920 je delavsko gibanje doživelo hud udarec. Vlada je namreč prepovedala delovanje komunistične stranke, zakon o zaščiti države pa je omogočal preganjanje voditeljev delavskih organizacij in delavcev, komunistov ter sindikatov. Organizacije so morale preiti v ilegalo. Prvomajska praznovanja so se kljub temu nadaljevala in postajala vse bolj množična. Pozneje se je vse bolj potrjevalo, da nova država ni prinesla dovoljšnjih sprememb na bolje. Mezde so bile še vedno nizke, pogoji za delo pa slabi. Zato se je povečevalo število stavk. Leta 1929 je notranje ministrstvo z okrožnico prepovedalo organiziranje prvomajskih dogodkov. Edini dovoljeni obliki praznovanja sta bili dela

prost dan in prirejanje izletov. Te so prirejale sindikalne organizacije in delavska kulturna društva, ki jih je policija večkrat poskušala razbiti. Leta 1933 so komunisti iz Črnuč in Ježice pri Ljubljani na vzpetini Tabor na predvečer 1. maja prižgali velik kres, ki ga niso mogle zaustaviti niti orožarske straže. Na kres so opozorili z detonacijo petarde in bengaličnim ognjem, ki je z rdečo barvo ožaril nebo. Na telefonske in električne drogove pa so razobesili rdeče zastavice. Tudi v prihodnjih letih so na vzpetinah okoli mesta, na Grmadi, na Taboru, Rožniku, Golovcu, v Besnici, na Šentviškem hribu in na Zaloškem hribu, goreli kresovi, ki jih oblasti nikakor niso mogle povsem preprečiti.

Upor proti fašistični agresiji

Po letu 1935 je prvomajske proslave poleg običajnih manifestacij zaznamoval tudi odpor proti stopnjujoči se fašistični agresiji. V Sloveniji smo še zadnjič pred drugo svetovno vojno lahko svobodno praznovali prvega maja 1940. Na pobudo komunistov so se delavke in delavci zbrali na Rožniku, kjer so prepevali in vzklikali različna gesla. Orožniki pa so povorko, ko je prišla v mesto, zaustavili in razgnali. Naslednje leto je bilo maja slovensko ozemlje že v rokah okupatorjev. V Ljubljani je fašistična oblast pričakala prvi maj v strahu pred partizanskimi akcijami. Med racijami so italijanski vojaki našli letake jugoslovanske in delavske zastave. V pivovarni Union so našli zastavo s komunističnim emblemom. Aretirali so tudi tamkajšnjega vratarja in nočnega čuvaja. Aretacije pa so izvajali tudi drugod. V naslednjih letih so prvi maj zaznamovali z odporom proti okupatorju. Najbolj odmevne so bile v Ljubljani akcije leta 1943. Po mestu so raztresli več tisoč listov s trobojnico in po ulicah razsuli prah rdeče barve. Na ploščadi pred hotelom Bellevue in pri vstopu reke Ljubljanice v mesto so posebne skupine postavile megafone, iz katerih so odmevala prvomajska gesla. Konec tega leta je Ljubljano zavzela nemška vojska. Razmere so se zaostriale. Prvi maj pa je postal državni narodni praznik nemškega ljudstva.

Veličastno zborovanje

Prvega maja 1945 je bil velik del države osvobojen, v Ljubljani pa so že pričakovali konec vojne. Skupščina federativne ljudske republike Jugoslavije je prvi maj razglasila za državni praznik leta 1945. Prvi maj je v vseh socialističnih državah postal dela prost dan, zakonit praznik. Leta 1946 je bil prvi maj povsem v znamenju obnove v vojni porušene države. V Ljubljani, kjer so delavci tega leta prvič svobodno praznovali delavski praznik, je bilo praznovanje veličastno. V veliki povorki je sodelovalo trideset tisoč ljudi, po nekaterih ocenah pa si jo je ogledalo celo več kot sto tisoč ljudi. Mesto je bilo v zastavah, cvetju in zelenju, pročelja hiš pa ovešena z napisi in slikami voditeljev. Povorka po Ljubljani je trajala štiri ure, udeležili so se je delovni kolektivi in zastopstva iz vse Slovenije. Sprevod je bil pravi festival dela. Glavni slogan prvomajskega praznovanja je bil »Večja delovna storilnost – korak v boljše življenje«. Za čelom so korakali člani sindikalnih organizacij in delavci podjetij, razvrščeni po strokah, vmes pa so korakale in igrale godbe. Vsaka skupina je imela svoj napis z imenom in zastavo. »Prej s puško, sedaj se borimo za obnovo s cepinom in stroji,« je pisalo na panoju jeseniških železarjev. Svoja domovinska čustva so izrazili z veliko simbolično vozovnico Ljubljana–Trst, Ljubljana–Celovec. Trgovke in trgovci Name in Naproze so prikazali prodajalne in blago, ki ga je že bilo mogoče dobiti brez nakaznic, elektrikarji so vozili velikanski likalnik. Državno podjetje Vino je razkazovalo velikanske sode, iz katerih so točili vino, z voza državnega trgovskega podjetja s sadjem so delili prve češnje. Sledile so številne druge skupine raznih podjetij in političnih organizacij. Tudi v prihodnjih letih so bile prvomajske proslave mogočne manifestacije z velikimi paradami, ki jih pred tem in desetletja pozneje več ni bilo.

Od leta 1950 dva prosta dneva

Leta 1950 se je delavski praznik kot splošen državni praznik začel praznovati dva dni. Posledično je praznik, na prvi pogled paradoksalno, začel nekoliko izgubljati pri veljavi, saj so Ljubljančani

proste dni izkoristili za odhod iz mesta. Na predvečer prvega maja 1951 so z ljubljanskega gradu zadonele topovske salve, nebo pa je razsvetlil ognjemet z raketami. V tem in naslednjem letu so bile proslave zaznamovane z uvajanjem samoupravljanja. Zadnja prvomajska parada je bila v glavnem mestu prirejena leta 1961. Sredi šestdesetih let je Delo poročalo o izumrli Ljubljani, saj je večina prebivalcev odšla iz mesta na praznovanje v druge kraje. Toda tradicionalni shod na Rožniku se je ohranil vse do današnjih dni in postal središče prvomajskih praznovanj. Leta 1981 ga je v času proslav po poročanju Dnevnika obiskalo kar štirideset tisoč ljudi. To leto je proslavo zaznamovala prva obletnica smrti Josipa Broza - Tita.

Dogajanje v današnji Sloveniji

Po osamosvojitvi Slovenije in prehodu v kapitalizem se v prvih letih o prvem maju ni veliko poročalo. Prvomajska srečanja je zaznamoval slab socialni položaj ljudi ob množični brezposelnosti. Šele leta 1994 je bila v Ljubljani osrednja prireditev znova bolje obiskana. Na predvečer praznika se je prireditve ZSSS na Rožniku udeležilo petnajst tisoč ljudi. Kot so poročali mediji, pa so bila politična sporočila potisnjena v ozadje. Leto poznej je prebivalce glavnega mesta nagovoril tudi njegov župan, kar je nato postala vsakoletna navada. »Praznik dela je preživel dve svetovni vojni, razpad ideologij in držav, nenazadnje nas popelje v mesec maj – najlepši mesec v letu. Je praznik, ki ga ljudje najbolj iskreno praznujejo,« je leta 1998 pred tridesettisočglavo množico prvi maj opisoval dolgoletni predsednik ZSSS Dušan Semolič.

130. obletnica brez velike proslave

Letos bi na Rožniku počastili že 130. obletnico praznovanja prvega maja. Žal pa je to veliko praznovanje onemogočila epidemija. Virus je uspelo nekaj, kar ni pred tem uspelo še nikomur. Za nekaj časa je v velikem delu sveta skorajda povsem zaustavil kapitalizem. Prav

lahko se zgodi, da bo imel tudi ta dogodek, ko se na Rožniku ne bo trlo obiskovalcev, čez desetletja poseben pomen. Časi, ki jih bo zaznamovala kriza kapitalizma, bodo gotovo prinesli tudi velike spremembe za vse nas. Pri tem bodo pomembni tudi odgovori delavske strani na novo krizo. Zato velja premišljevati o aktualnem dogajanju in alternativah. Že sedaj vemo, da vrnitev v običajno vsakodnevno življenje, kot smo ga poznali, ne bo več mogoče.

Zakaj prvomajsko praznovanje?

Praznik dela oziroma prvi maj je mednarodni praznik delavstva, ki ga 1. maja vsako leto praznujejo v večini držav po svetu. Praznik je spomin na krvave demonstracije v ameriškem Čikagu leta 1886, znane pod imenom Haymarketski izgrede. Takrat je na tisoče delavcev stavkalo z zahtevo po boljšem življenju s skrajšanjem delovnika na osem ur, ne da bi se pri tem zmanjšalo njihovo plačilo za opravljeno delo.ocene o številu delavcev, ki so takrat stavkali, se razlikujejo, bilo pa naj bi jih nekje do pol milijona.

Četrtega maja so delavci ponovno odšli na mirne proteste, kjer so izražali svoje zahteve in protestirali proti uboju delavcev, ki jih je dan pred tem ubila policija. Tovrstni prizori niso bili nič posebnega, saj so represivni organi štitali kapitaliste in sistem. Na odru je pozno popoldne govoril anarhist August Spies, ki je po nekaterih pričevanjih dejal, da shod ni sklican z namenom provokacije. Nekaj trenutkov zatem je proti govorniškemu odru zakorakala policija, ki je želela razbiti demonstracije. Takrat pa je proti policijskim vrstam poletela bomba in ubila enega policista, še šest pa jih za posledicami eksplozije umrlo pozneje. Policija je odgovorila s streli, ki so ranili na desetine protestnikov. Enajst jih je pozneje umrlo, nekateri tudi zato, ker niso želeli tvegati aretacije ob obisku zdravstvene ustanove.

Osem anarhistov, vključno z govorcem, je bilo na sojenju obsojenih. Čeprav sodišča niso našla neposrednih dokazov, so bili vsi razen enega obsojeni na smrt z obešenjem in usmrčeni novembra 1887. Verjetno ni noben dogodek v zgodovini zaznamoval boja za delavske pravice bolj od čikaškega pokola. Vse od takrat pa do konca prve svetovne vojne je bila zahteva po osemurnem delovniku v središču zahtev delavcev in sindikalnih organizacij, ki so se množile po Zahodu. Ustanavljati so se začele tudi socialistične in delavske politične stranke

in bile združene v Drugi internacionali. Na njenem pariškem kongresu 14. julija 1889 so sklenili, da bo delavstvo v spomin na čikaške žrtve 1. maj praznovalo kot dan dela in delavske solidarnosti.

Ali ste vedeli?

Prvi maj je praznik dela v večini držav. V ZDA pa tega praznika nimajo, čeprav se je krvavi dogodek, v spomin na katerega praznujemo prvi maj, zgodil prav pri njih. Zaradi njihove močne protikomunistične tradicije so pregnali praznovanje prvega maja in ga nadomestili z dnevom prava.

Kurjenje kresov izhaja iz poganskih časov

Prvi pisni viri o kurjenju kresov segajo v 13. stoletje, vendar ima tradicija kresovanja mnogo starejše korenine. Izvore najdemo v predrimski venetski dobi, povezani z mističnim čaščenjem sonca. Sprva je bilo kresovanje povezano s poletnim in zimskim solsticijem. V ospredju je bil magično-mistični element ognja v povezavi z dogajanjem v naravi. Konec 19. stoletja pa je kresovanje postalo tudi del prvomajskega delavskega praznika. Kresove so takrat začeli kuriti kot opozorilo na delavske zahteve. Običaj pa se je ohranil vse do današnjih dni.

Internacionala – himna delavskega gibanja

Pesem je junija 1871 napisal Eugene Pottiere. Po nekaterih virih so jo prvič javno izvedli na prvem kongresu Druge internacionale leta 1889. Slavna delavska himna iz 19. stoletja je poziv k boju za pravičnejši svet s sporočilom, da bo upor uspel le, če bo mednaroden. Pesem so v različnih zgodovinskih obdobjih in na različnih koncih sveta za svojo vzele številne delavske, socialistične, komunistične, anarhistične in antikolonialne skupine. Nekaj časa je bila Internacionala uradna himna

Sovjetske zveze. Besedilo Internacionale je bilo do sedaj prevedeno v več kot 150 jezikov in je svetovni simbol boja proti izkoriščanju. Je himna oz. poziv različnih delavskih gibanj širom po svetu. Duh internacionalizma je načel vzpon nacionalizmov pred začetkom druge svetovne vojne, v času krize kapitalizma. Ob podobnih pojavih, ki smo jim priča tudi danes, se velja spomniti definicije internacionalizma francoskega zgodovinarja filozofije Theodora Ruysseua iz leta 1954. Ta pravi, da gre za »univerzalno zgodovinsko gibanje, ki obsega vse napore človeštva za izboljšanje človeške družbe«. Takšne spremembe pa bomo zaman pričakovali v zgolj okviru nacionalnih držav in ob razbohotenih raznoraznih nacionalizmih.

Tradicija postavljanja prvomajskih mlajev

Mlaj, kot ga poznamo danes, je nastal iz maja oziroma zelenih listnatih vej. Korenine pa ima postavljanje mlajev še v predkrščanski dobi. Mlaj, imenovan tudi maj, je bil v staroslovanskih verovanjih simbol boginje Maje in je simboliziral prebujanje narave in obnovljeno drevesno rast. O mlaju je poročal tudi Janez Vajkard Valvasor, ki je opisoval mlaje ob graščini Bokalce iz leta 1679. Postavljali so jih z začetkom pomladi. Z začetki delavskega praznika in prvomajskega praznovanja pa je mlaj začel postajati tudi simbol svobode in delavskih pravic. Postavljanje mlajev za prvi maj se je tako ohranilo vse do danes.

Rdeča barva – barva boja za pravičnejši svet

Današnji pomen rdeče barve, ki je povezana z levičarskimi politikami, sega v čas francoske revolucije (1789-1799). Takrat se je uveljavilo moderno pojmovanje politike in delitev na desnico in levo. Socialisti so rdečo barvo za svoj simbol vzeli med revolucijo leta 1848. Simbol komunizma pa je postala s pariško komuno leta 1871. Iz te dediščine so rdečo barvo posvojile tudi socialistične in socialdemokratske stranke ter tudi sindikati. Tako je zastava kot simbol

delavstva še danes močno povezana tudi s praznovanjem prvega maja. Rdeči nagelj – simbol upora in delavstva

K nam smo ga prenesli iz Rusije, kjer je bil že pred oktobrsko revolucijo leta 1917 znak pripadnosti delavskemu razredu. Nosili so ga na majskih demonstracijah, ki so bile pod carji prepovedane. Že ob koncu 18. stoletja je bil nagelj politični znak, zasledimo v Slovenskih znamenjih, knjigi Jožka Šavlija. Bel nagelj je bil simbol pristašev francoske monarhije, rdeč pa francoskih revolucionarjev. Tudi pri nas je postala tradicija, da prvi maj ne mine brez rdečih nageljnov.

Sindikati v tujih jezikih:

angleško: trade union, labor union

nemško: die Gewerkschaft

francosko: le syndicat

madžarsko: szakszervezet

nizozemsko: vakbond

Kako bomo praznovali letos?

Ker letos epidemija onemogoča tradicionalna praznovanja, bomo praznik obeležili na nekoliko drugačen način. V sodelovanju z RTV Slovenija bo prvega maja na sporedu posebna oddaja Dobro Jutro. Val 202 pa za ta dan pripravlja tudi prvomajske budnice. ZSSS na svoji spletni in facebook strani z objavami že obeležuje okroglo obletnico. Ker tokrat ne bomo mogli organizirati prvomajskih proslav te vabimo, da praznik vseeno skupaj obeležimo s tem, da okenske police in balkone okrasimo z rdečo barvo. Veseli bomo, če nam boš fotografije svoje prvomajske okrasitve poslal na zasebno sporočilo ZSSS na facebooku. Fotografije pa nam lahko pošlješ tudi na elektronski naslov: info@zsss.si.

Kako praznujejo v tujini?

NEMČIJA

Nemška zveza sindikatov (DGB) letos prvič od leta 1949 na ulicah ne prireja prvomajskih protestov in sindikalnih praznovanj. Demonstracije kot tudi praznovanja bodo letos predstavljena na splet. Pod geslom »Solidarisch ist man nicht alleine!« (V solidarnosti nisi sam) sindikati poudarjajo, da je solidarnost v krizi dobila nov pomen, in digitalno demonstrirajo za solidarnost in socialno pravičnost.

Prvega maja bo tako od 11. ure dalje potekala prireditev s spletnim prenosom v živo, kjer bodo z glasbeniki, komiki, pogovori in sporočili iz vse Nemčije opozarjali na pomen solidarnosti. Člane so pozvali, naj na socialnih omrežjih povedo, kaj jim pomeni solidarnost. Ker pa želijo poudariti, da smo sindikati prisotni in številčni, so ustanovili tudi spletni zbor, ki bo skladno z letošnjim geslom zapel pesem »You'll never walk alone« (Nikoli ne boš hodil sam).

LATVIJA

V Latviji je bilo načrtovano veliko praznovanje v parku z delavnicami na različne teme in brezplačnim pravnim svetovanjem. Toda zaradi izrednih razmer se letošnje praznovanje tudi pri njih seli na splet, kjer bodo pripravili vsebine, kot npr. izjavo za javnost in pogovor z vodstvom Konfederacije svobodnih sindikatov Latvije (LBAS).

BELGIJA

Belgijska zveza sindikatov (FCTB) ob prvem maju izpostavlja, da letos ne praznujemo samo praznika dela, ampak tudi praznik solidarnosti, in to vsak na svojem domu, pa vendar združeni.

Pozivajo k različnim spletnim aktivnostim, med drugim, da se na novem spletnem mestu člani pridružijo solidarnostni verigi tako, da na strani objavijo svojo fotografijo in se s tem pridružijo spletnemu praznovanju, izkažejo solidarnost ter pomagajo ustvariti digitalno

človeško verigo. Na novem spletnem mestu placedelasolidarite.be (mesto/kraj solidarnosti) in pa tudi na facebook strani FGTB bo prvega maja ob 11. uri potekala spletna prireditev, na kateri bodo imeli glavno besedo delavci.

Tudi z vsakdanjim ploskanjem ob 20. uri se opozarja na delavke in delavce, ki tudi med krizo opravljajo svoje delo – nekateri, ker so nepogrešljivi za delovanje družbe, drugi zaradi nesmiselnih političnih odločitev in pohlepa. Pogled usmerjajo tudi v prihodnost, v čas po koroni, in pozivajo delavke in delavce, da se pridružijo njihovim vrstam, za socialno varnost in boljši jutri!

EVROPSKA KONFEDERACIJA SINDIKATOV (ETUC)

Tudi ETUC poziva k prvomajskemu praznovanju prek telefonov in prenosnikov. ETUC želi pomagati širiti prvomajsko solidarnost prek nacionalnih meja in po vsej Evropi: pod geslom »Delavci so junaki in žrtve covid-19. Varna vrnitev na delo + kakovostna delovna mesta za vse!«. Evropska zveza sindikatov sporoča, da je mnogo delavcev v krizi tvegalo življenja, da so lahko nudili nujne storitve. Nekateri so postali žrtve krize, vključno z milijoni delavcev, ki so izgubili službe. Vsi delavci, ne glede na njihov položaj, potrebujejo varno, načrtovano in urejeno vrnitev na delo. Opozarjajo, da za boj proti brezposelnosti in revščini potrebujemo obsežen in ambiciozen evropski načrt za oživitev, dvig plač in izboljšanje delovnih pogojev!

Viri:

Sindikati Mladi plus, delavske pesmi

Zgodovina na dlani, Prvi maj, osrednji delavski praznik

MMC, Zgodba o skladbi, ki je povezala delavstvo

MMC, Pogonske korenine slovenskih običajev

Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek in Miroslav Kos, Praznovanje 1. maja na Slovenskem, Ljubljana, Delavska enotnost, 1986

Andreja Vovk, Praznovanje 1. maja v Ljubljani, diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2005

Internacionala

(Eugene Pottier, prevedel Mile Klopčič)

Vstanite, v suženjstvo zakleti,
ki jarem vas teži gorja!
Zdaj pravda stara k borbi sveti
vas kliče za prostost sveta.
Ta svet krivičnosti razbijmo,
do tal naj boj ga naš podre;
nato svoj novi svet zgradimo,
bili smo nič. Bodimo vse!

Že se ljudstvo je zbralo,
v zadnjo borbo že hiti,
da z Internacionalo
prostost si pribori.

Nihče ne da nam odrešenja,
ne carji, kralji in ne bog;
osvoboditev iz trpljenja
bo delo naših lastnih rok.
Sami razbijmo jarem sužnji,
ki tlači nas že tisoč let;
zdaj kujte, bratje, kujte družni
človeštvu boljši, lepši svet.

Že se ljudstvo je zbralo,
v zadnjo borbo že hiti,
da z Internacionalo
prostost si pribori.

Mi vse ustvarjamo na svetu,
zato naj vse bo naša last;
zato naj delavcu in kmetu
pripada tudi vsa oblast.
Ko vse lenuhe in tirane
uniči naša trda pest,
krivice bodo vse pregnane,
svoboden rod vasi in mest.

Že se ljudstvo je zbralo,
v zadnjo borbo že hiti,
da z Internacionalo
prostost si pribori.

Zveza Svobodnih Sindikatov Slovenije - ZSSS
Dom sindikatov, Dalmatinova 4, 1000 Ljubljana
t: 01/ 43 41 200
www.zsss.si
e:info@zsss.si
fb: sindikatZSSS/

Zbral in uredil: Matej Klarič
Oblikovanje: Design Katja Gaspari Leben
Ljubljana, april 2020

Praznujemo od 1890 do 2020.
130 let

